

Laudatio

Bijlage bij de [De zaak Ad van Liempt](#)

© Doeko Bosscher, 2019

[Droog Magazine](#), 2019

inhoudsopgave

(tekst in blauw is aanklikbaar)

[Inleiding](#)
[Toespraak](#)

Inleiding

Bij de promotie van Ad van Liempt, donderdag 9 mei 2019¹, hield prof. dr. Doeko Bosscher de volgende toespraak.

1 Gemmeke. Commandant van kamp Westerbork. Promoties 2019. Rijksuniversiteit Groningen, Groningen, 09-05-2019.

<https://www.rug.nl/about-us/news-and-events/events/phd-ceremonies/promoties-2019?hfId=122196>

Toespraak

Jouw twee promotoren hebben de taken verdeeld. Hans Renders is net door de rector gemachtigd jou tot doctor in de Letteren uit te roepen, ik zal je eerst kort toespreken. Doctor ben je overigens al dankzij het eredoctoraat van de Universiteit van Amsterdam dat je in 2011 ontving. Met alle respect voor de universiteit van de hoofdstad des lands: de vandaag te verwerven titel is een graadje echter. Niet omdat er niets boven Groningen gaat maar omdat er een proefschrift aan ten grondslag ligt dat volgens de regels van de wet is beoordeeld. Er zijn landen waar iemand in zo'n situatie 'dr.dr.' op zijn postpapier zet. Dat zie ik jou nog niet zo gauw doen. Als je de eerste titel al niet voert, zal je de tweede titel ook wel niet voeren. De dubbele al helemaal niet.

Dit heet officieel een *laudatio*, een lofrede, en je verdient inderdaad alle lof voor een indrukwekkende studie over de commandant van het *polizeiliches Durchgangslager Westerbork*. Je hebt een paar moeilijke maanden achter de rug. Iedereen hier in de aula kent de details. Hoge bomen vangen veel wind. Soms wordt de wind een orkaan. Die orkaankracht lijkt mede te stoelen op het misverstand dat de verlening van een doctoraat een soort volle aflat of een heiligverklaring is, maar of jij in de hemel komt heeft deze commissie zich niet afgevraagd.

Misschien mogen we na vandaag 'eind goed, al goed' zeggen, nu iedereen met eigen ogen kan zien dat jouw inspanningen van de laatste jaren het boek hebben doen ontstaan waarvan Albert Konrad Gemmeker gehoopt moet hebben dat het nooit geschreven zou worden. Hij was, zoals je overtuigend aantoonde, een meester in het verstoppen van zijn geheimen. De vraag of Gemmeker wist wat de gedeporteerden in het oosten te wachten stond, wordt in je boek met een krachtig 'ja' beantwoord. Ook al moet je erkennen dat er in de archieven geen rokend pistool te vinden is, is de *circumstantial evidence* zo sterk en zo onbetwistbaar, dat er geen twijfel meer over hoeft te bestaan. Als het Bijzonder Gerechtshof dat hem met een bleke tien jaar liet weggemen (waarvan er dan ook nog maar zes zijn uitgezeten) had geweten wat nu bekend is, zou hij de doodstraf hebben gekregen. Je hoeft geen jurist te zijn om dat zeker te weten. Ook zou in zijn geval de doodstraf werkelijk zijn uitgevoerd.

Er werden in Nederland een kleine tweehonderd doodvonnissen uitgesproken, maar slechts een-vijfde daarvan is geëffectueerd. Het meest opmerkelijke daaraan is het geringe aantal Duitsers dat de kogel kreeg, een kleine minderheid. Ook onder degenen die een lange gevangenisstraf moesten uitzitten waren er weinig Duitsers. Van de 180 mannen die bij de viering van tien jaar bevrijding in 1955 nog in de Bredase koepel zaten, hadden slechts 29 de Duitse nationaliteit.

Die 180 kregen vanwege het jubileum van de herwonnen vrijheid allemaal een jaar strafvermindering. Nadat ik de eindversie van jouw boek had gelezen, flitste de – rechtstatelijk ongepaste - gedachte door mijn hoofd dat we het in 1955 heel anders hadden moeten doen: allemaal geen jaar *minder*, maar een jaar *erbij*. Cadeautje van het Nederlandse volk, veel plezier ermee.

Er werden, zoals jij uitlegt, voor Duitsers mildere maatstaven gehanteerd, omdat zij door jaren van Nazipropaganda geïnfecteerd zouden zijn geraakt. Een bizar argument, maar zo was het. De milde benadering van de Duitse schuldigheid had zeker ook de maken met de Koude Oorlog, die West-Duitsland de status van onmisbare bondgenoot bezorgde, een land dat we te vriend moesten houden. Maar Koude Oorlog of geen Koude Oorlog, als het Hof in Assen jouw proefschrift bij de hand had gehad, zou Gemmeker de rechtsgang niet hebben kunnen navertellen. Er is uit jouw boek nog wel een kleine troost te putten, bij alle frustratie die het oproept over het gebrek aan justitiële doortastendheid. Gemmeker heeft tot kort voor het einde van zijn leven de hete adem van het Duitse Openbaar Ministerie in zijn nek gevoeld. Dat is tenminste iets.

Er is sinds een aantal jaren geleden in de geschiedschrijving een soort 'school' in opkomst die vraagtekens zet bij wetenschappelijke belangstelling voor de daders van de Sjoa, de Holocaust. Dit vraagteken is zelfs bijna een taboe geworden. Belangstelling voor de daders impliceert, zo is de redenering, dat je hen vermenschlijkt; en vermenschlijking is de eerste stap naar het goedpraten van hun daden. Jouw proefschrift laat zien dat belangstelling voor daders en voor wat hen motiveert in de verste verte niet gepaard hoeft te gaan met vergoelijking van wat zij op hun kerfstok hebben. Juist het tegendeel gaat hier op. Je schetst het miezerige leven van een kleine krabbelaar, die zich slaafs conformeert aan de heersende moraal en zo opklimt in de rangen van het Derde Rijk. Welbeschouwd beschikte hij slechts over het soort capaciteiten dat van pas kwam toen hij na zijn pseudostraf te hebben uitgezeten bediende werd in een sigarenwinkel. Breng je zo iemand in een positie waar hij werkelijk macht kan uitoefenen, dan ontpopt hij zich als een eerste-klas-misdadiger. Zijn macht stijgt de kleine krabbelaar meteen naar het hoofd als hij over leven en dood kan beschikken. De geboren uitvoerder van orders zet zijn beste beentje voor en wordt een kille medeplichtige aan genocide. Willens en, zoals nu vaststaat, ook wetens.

Als we de generaties voor wie de Tweede Wereldoorlog steeds meer een abstractie wordt nog willen bereiken, moeten we de bomen achter het bos van die abstractie zichtbaar maken. De oorlog ging wel degelijk over goed en kwaad. Ieder mens had een keus. Ook als je niet voor het heldendom geboren wordt, kan je fatsoen je de weg wijzen en je tot een held maken. De rattenvangers en de kleine krabbelaars in hun kielzog moet een halt worden toegeeroepen voordat zij

het kwaad waarin zij geen kwaad zien kunnen aanrichten. Dit proefschrift biedt daarvoor allerlei aanknopingspunten.

Tenslotte een persoonlijke opmerking. Persoonlijk over jou en ook over mij, want ik noem mijn vader, met wie ik vaak lange gesprekken had over de oorlog. Zijn oorlogsverhaal, dat ik trouwens uit hem moest trekken, was niet opzienbarend: internering achter prikkeldraad, onderduik en nog zo wat, maar hij had van de oorlog één ding geleerd. Als ik hem in een ander verband wel eens vroeg of hij die-en-die persoon een aardige man vond, werd het stil. Na verloop van tijd zei hij dan: 'heel aardig, maar dat zegt me sinds de oorlog niet zo veel meer. Ik zie nog maar twee soorten: mensen bij wie je wel, en mensen bij wie je niet kunt onderduiken.' Ik ken jou niet door-en-door, maar als de nood weer aan de man zou komen - wat God verhoede - durf ik bij jou wel aan te kloppen.

© Doeko Bosscher, 2019.

Naar [inhoudsopgave](#).